

UTJECAJ LOKALNE ZAJEDNICE NA VIKTIMIZACIJU

Darko Datzer – *Univerzitet u Sarajevu*

Sažetak

Rad se temelji na istraživanju Udruge diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini o značaju i mogućnostima lokalne zajednice u genezi i prevenciji imovinskog kriminaliteta. Pošlo se od pretpostavki teorije društvene dezorganizacije, koja, zbog specifičnog lokalnog konteksta, sugerira različitu viktimizacijsku distribuciju unutar gradskih zona. Provedene analize su ukazale na moderatan utjecaj lokalne zajednice na viktimizaciju. Najveći predikcijski značaj je pokazala varijabla indikatora društvene dezorganizacije, koja je konstruirana da mjeri broj manifestnih problema koji su prema mišljenju ispitanika prisutni na (mikro) lokalitetu u kojem žive. Sam lokalitet čini se da ne opredjeljuje žrtvu, nego je, zbog povezanosti lokaliteta i indikatora, njegov utjecaj tek posredan i ispoljava se preko indikatora društvene dezorganizacije. Ovakvi nalazi signal su nadležnima da više pozornosti posvećuju okruženju u kojem živimo, kako iz estetskih, tako i mnogo važnijih, sigurnosnih razloga.

KLjučne riječi

Lokalna zajednica, viktimizacija, društvena dezorganizacija

Abstract - Local Community Characteristics and Criminal Victimization

The paper presents part of the results of research conducted by the Association of Criminalists in Bosnia and Herzegovina, addressing the importance and abilities of local communities in generating and preventing property crime. As a theoretical frame social disorganization was utilized, which holds that there are differences in victimization rates across urban areas due to the specific locale conditions. Analyses indicate on moderate relationship of local community conditions with criminal victimization. The greatest predatory effect exerts social disorganization, which was designed and operationalized to measure the number of manifesting problems which are, to the opinion of the respondents, present in the area of their residence. However, the location of dwelling alone was not significant in predicting the victimization, yielding the significant relationship though through mediating effects of social disorganization, to which it was strongly associated. The findings are signal to the authorities that ecological issues deserve lot more attention, for both esthetic and, more importantly, safety reasons.

Key words

Local community, criminal victimization, social disorganization

Uvod

Utjecaj društvenog i fizičkog okruženja na ljudsko ponašanje, pa i ono delinkventno, predmetom je razmatranja u sociologiji i kriminologiji već duže vremena, i to barem od ustanovljavanja poznate čikaške škole u zadnjoj deceniji devetnaestog stoljeća. Pod čikaškom školom se podrazumijeva skup različitih sociopsiholoških i socioloških teorija koje su nastale ili su se razvijale pod utjecajem nekog od fakulteta Univerziteta u Čikagu (Masters, Roberson, 1990). Jedna od novina koje je čikaška škola donijela u nauku jest, za razliku od teoretskog i apstraktnog mišljenja devetnaestog stoljeća, empirijsko istraživanje ponašanja

ljudi u vremenu i prostoru, na temelju čega su nastale mnogobrojne teorije koje tumače kriminalitet. Neke od najznačajnijih dakako da su teorija subkultura, teorija društvene dezorganizacije i teorija devijantnih kultura. Pogotovo je teorija društvene dezorganizacije zadnjih desetljeća doživljela ponovnu pozornost, koju neki autori promatraju dominantnom u tumačenju spacijalnih utjecaja na kriminalitet i viktimizaciju (npr. Rice, Smith, 2002).

Iako je teorija društvene dezorganizacije napadana i kritizirana, te ju neki smatraju tek crticom u historiji istraživanja vezanog za zajednicu (Bursik, 1986, prema Lowenkamp, Cullen i Pratt, 2003), ona se definitivno nametnula kao jedna od najznačajnijih kriminoloških paradigmi, koja služi kao osnova i za niz srodnih teoretskih interpretacija, te i kao idejna polaznica čitavog jednog kriminološkog smjera-ekološke kriminologije.

Ovaj rad smjera ispitivanju utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju kroz prizmu osnovnih postavki teorije društvene dezorganizacije, i to u specifičnom bosanskohercegovačkom kontekstu. Kako su uopće empirijska kriminološka istraživanja u našoj zemlji relativno rijetka, a spacijalnim se karakteristikama kriminaliteta posvećuje malo sistematske i ozbiljne elaboracije, to je istraživanje vrjednije. Rad se temelji na istraživanju koje je Udruga diplomiranih kriminalista u Bosni i Hercegovini provela tijekom 2006. i 2007. godine, a smjeralo je dijagnosticiranju stanja u vezi sa imovinskim kriminalitetom u Općini Centar (Sarajevo), ispitivanju utjecaja socijalno-ekonomskih faktora u genezi imovinskog kriminaliteta, stavovima građana o stanju sigurnosti i mogućnostima komunikacije sa policijom i artikulacijom i delegiranjem sigurnosnih problema i ispitivanju spremnosti građana da podrže i učestvuju u radu građanskih odbora, kao specifičnog oblika komunikacije građanstva sa policijom i lokalnim organima uprave.

Pažljivo uzorkovanje i kvalitetan instrumentarij neke su od glavnih prednosti ovoga istraživanja i rada koji je iz njega proizašao. Jedan od bitnih nedostataka u testiranju teorije društvene dezorganizacije sigurno je oslanjanje na zvaničnu statistiku. Kako smo mi koristili vlastite pokazatelje stanja kriminaliteta, odnosno u analizama smo se oslanjali na iskaze ispitanika, a ne na ono što se Ferrijevim rječnikom naziva *delinquenza apparente*, cijenimo da je ova bitna slabost u u testiranju teorije društvene dezorganizacije adekvatno oslovljena. Držimo i da, iako sa određenim ograničenjima, istraživanje ustanovljava solidnu osnovu za buduća istraživanja i vremensko-geografske komparacije.

Značaj utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju

Velikani kriminološke misli, Robert Park i Ernest Burgess su još početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća empirijskim istraživanjima umnogome doprinijeli etabliiranju sociologije, ali i kriminologije kao samostalnih znanosti, i to upravo predmetno se fokusirajući na utjecaj urbane okoline na ljude. Ključni termin Parkova i Burgessova istraživanja su *prirodne zone*, lokalne zajednice unutar kojih se zapravo odvija „pravi život“ i unutar kojih ljudi ostvaruju svoje svakodnevne potrebe. *Prirodne zone* raspolažu institucijama i organizacijama za socijalizaciju svojih žitelja i osiguravanje kontrole. Tamo gdje zajednica iz različitih razloga „propusti“ da nametne konvencionalne društvene vrijednosti, stvara se pogodno tlo za razvoj devijacije i delinkvencije. Ovaj je model kasnije razrađen od strane Clifforda Shawa i Henrya McKaya (1929), a njihovo tumačenje kriminaliteta kao posljedice (odsus-

tva) društvene kohezije i kontrole koje je, pak, funkcija spacijalnih utjecaja, danas je, uz Sutherlanda, jedna od najčešće oslovljanih tema u kriminologiji i služi kao teoretska osnova za ogroman broj projekata i primjenjenih istraživanja. Prema Shawu i McKaya se činjenica o diferenciranoj spacijalnoj distribuciji stopa kriminaliteta ima tumačiti siromaštvom, etničkom i rasnom heterogenošću i rezidencijalnom pokretljivošću, koja uzrokuje normativni i vrijednosni konflikt i slabljenje primarnih socijalnih veza koji, međutim, vrijedi u granicama određenog područja (prirodnih zona) i nema veze sa sociodemografskim, kulturološkim, vjerskim i inim osobinama stanovništva. To, pak, negativno utječe na društvenu i individualnu kontrolu i stvara pogodno tlo za pojedinca da učini kazneno djelo (Moyer, 2001).

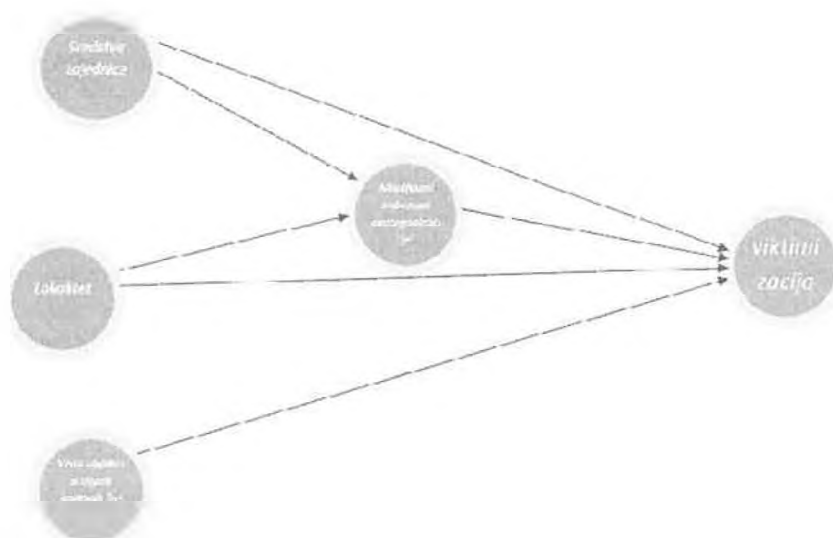
U novije vrijeme se uz teoriju društvene dezorganizacije vežu imena Roberta Sampsona i Waltera Grovesa, koji su ponovno u fokus istraživačkih napora stavili urbane ambijentalne faktore. U njihovom je znamenitom članku *Struktura zajednice i kriminalitet: Testiranje teorije društvene dezorganizacije* (1989) predložen model koji se i danas jako često uzima kao osnova kad se ispituju spacijalne distribucije kriminaliteta i moguće interpretacije ekoloških utjecaja na stope kriminaliteta, a neki ga čak smatraju klasikom i jednim od najznačajnijih radova devedesetih godina (Veysey, Messner, 1999). Sampson i Groves su ispitali utjecaj lokalnih zajednica na viktimizacijske stope, i to neposredan utjecaj strukturalnih karakteristika, (poput urbanizacije, rezidencijalne pokretljivosti, etničkog heterogeniteta, socioekonomskog statusa i disfunkcionalne obitelji), kao i posredan utjecaj pomenutih strukturalnih karakteristika preko indikatora društvene dezorganizacije, pod kojim razumijevaju slabljenje prijateljskih veza, nisko organizaciono učešće i slab nadzor nad skupinama mladih. Pokazalo se da svi strukturalni faktori imaju značajan utjecaj na stope viktimizacije (i samostalno i posredno), a da sva tri indikatora također imaju značajan utjecaj na ovisnu varijablu. Urbanizacija utječe na sposobnosti pojedinca da stječe i održava prijateljstva, prigode da učestvuju u radu organizacija; disfunkcionalnost obitelji negativno utječe na nadzor nad mladima; pokretljivost stanovništva utječe na veličinu i kvalitet mreža prijatelja; heterogenost utječe na tenzije među grupama unutar lokalne zajednice, onemogućavajući efikasan nadzor nad mladima; socioekonomski status utječe na sredstva koja zajednica ima u osiguravanju prihvatljivih uvjeta života, ponajprije kroz broj organizacija i uopće mogućnosti da mladi suvislo provode vrijeme. I sami autori, ali i kasnija literatura, smatra *Strukturu zajednice...* značajnom podrškom teoriji društvene dezorganizacije.

Naše se istraživanje načelno temelji na postavkama teorije društvene dezorganizacije, ali sa znatnim modifikacijama, uslovljenim poglavito prikupljenim podacima, ali i postavkama drugih teoretskih perspektiva (v. sliku 1.). Naime, u svom radu u kojem testiraju teoriju Sampson i Groves izvorno navode pet strukturalnih karakteristika i tri indikatora društvene dezorganizacije kojim lokalna zajednica neposredno i posredno utječe na viktimizaciju. U našem modelu imamo tri strukturalne karakteristike i jedan intervenirajući faktor koje uzimamo u analizu. Ovo je, pored specifičnosti lokalnog socijalnog konteksta (pri tome podrazumijevajući i Bosnu i Hercegovinu i Sarajevo, odnosno Općinu Centar),¹ uzrokovano i jedinicom analize, koja je u našem slučaju ispitanik-pojedinac, a izvorno je to kod Sampsona i Grovesa bila lokalna zajednica. Jedinica analize je određivala i daljnje aktivnosti u

¹ Držimo da u specifičnom bosanskohercegovačkom kontekstu ne možemo u potpunosti aplicirati model koji su ovi istraživači predložili provodeći istraživanje u Vellkoj Britaniji.

radu. Tako je kod Sampsona i Grovesa imalo smisla kao ovisnu varijablu nominirati registriranu viktimizaciju (osobnu ili domaćinstva u kojem ispitanik živi), koja je imala ulogu mjere obima kriminaliteta. Pošto su oni podatke o strukturalnim karakteristikama zajednice i društvenoj dezorganizaciji prikupljali na individualnoj razini, pa ih zatim agregirali, dobijali su upotrebljive podatke o lokalnoj zajednici i uopće suvisao koncept rada. Kako je napomenuto, u našem slučaju je jedinica analize pojedinac, pa bi se u samim analizama izgubio smisao: kad govorimo o, primjerice, sredstvima zajednice, mi se zapravo bavimo time da li ona povećavaju ili smanjuju šanse da neko postane **žrtva** kaznenog djela, a ne time da li igraju ulogu u samom **činjenju** kaznenih djela. Sem toga, mi se bavimo znakovima fizičke, a ne društvene deterioracije, pa su nam indikatori dezorganizacije bitno drugačiji i time se značajno približavamo teoriji razbijenih prozora. Prema ovoj teoriji znaci fizičke deterioracije (loša ulična rasvjeta, kuće i bašte u lošem stanju, vandalizam, itd.) služe kao „magnet za zločin“ (Siegel, 2006), pa ukoliko nadležni organi ne reaguju na ovakve (sitnije i krupnije) simptome dezorganizacije, šalje se poruka zločincima da se radi o području na kojem je kazazala i neformalna i formalna socijalna kontrola i otvoren je prostor za kriminal.

Model utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju

Temeljeći model na ranijim, gore pomenutim postavkama i empirijskim testiranjima teorije društvene dezorganizacije, pretpostavljamo da, ukoliko građani:

- Stanuju na području mjesne zajednice koja raspolaže većim ekonomskim sredstvima;²

² Uz ono što je ranije naznačeno, vrijedno je, naime, napomenuti da istraživanja sugeriraju još jednu interesantnu činjenicu: u bogatijim lokalnim zajednicama stanuju imućniji građani (Wilkström, 1998, prema Estrada, Nilson, 2008), koji su češće pogođeni provalnim krađama nego ostali dijelovi stanovništva (Bennet, Wright, 1984, prema

- stanuju na lokalitetu za koji se veže viša stopa imovinskog kriminaliteta;
- stanuju u objektu (zgrada ili sl.) u kojem je veća mogućnost uspješne realizacije krivičnog djela;
- Stanuju na lokalitetu koji ima veći stupanj društvene dezorganizacije, mjeren manifestnim indikatorima poput grafita, loše ulične rasvjete, i sl.;

Veća je mogućnost da postanu žrtve krivičnog djela.

Uzorkovanje i indikatori

Tehnika koja je primjenjena u uzorkovanju je višefazno (multistage) uzorkovanje. U istraživanje su uključeno 495 domaćinstava, odnosno po 33 domaćinstva iz svake mjesne zajednice koja ulazi u sastav općine Centar (literatura preporučuje veličinu uzorka za broj stanovnika koji ima općina Centar od cca 400). Faktum da smo primjenili disproporcionalni uzorak pravdamo time da je varijabla pripadnosti mjesnoj zajednici itekako značajna za izvođenje inferenci o utjecaju lokalne zajednice (u našem slučaju mjesne zajednice) na osjećaj sigurnosti, odnosno potrebu uspostavljanja građanskih odbora: ukoliko bi u istraživanje bio uključen broj domaćinstava proporcionalan broju stanovnika, onda bismo po automatizmu imali odraz stanja u najmnogobrojnijim mjesnim zajednicama, a ne realno stanje. Drugim riječima, smatrali smo da je potrebno eliminirati utjecaj broja stanovnika na osjećaj sigurnosti i stav prema uspostavljanju građanskih odbora, te prikazati realno stanje na području čitave općine. Faze u uzorkovanju su bile: 1) lista svih ulica po mjesnim zajednicama³ služila je kao okvir za uzorkovanje. Prostim slučajnim uzorkovanjem odabrane su po 33 adrese iz svake mjesne zajednice; 2) ukoliko je adresa imala više domaćinstava, prilikom samog anketiranja izvršeno je *ad hoc* uzorkovanje domaćinstva po principu prostog slučajnog odabira; 3) iz domaćinstva su odabirane osobe starije od 16 godina po principu „najbliži rođendan“ (osoba čiji je rođendan najbliži broju koji je dobijen *ad hoc* prostim slučajnim uzorkovanjem). Ukoliko se u domaćinstvu nalazila samo jedna osoba u trenutku kada je vršeno anketiranje, dotična je anketirana. Ovo je manje-više uobičajena procedura u zapadnoevropskim zemljama kada se poduzimaju kriminološko-viktimološka istraživanja (što je dobrim dijelom i naše), jer se kombinovanjem skupnog (cluster) uzorka sa prostim slučajnim ne gubi na reprezentativnosti uzorka.

U našoj smo analizi koristili sljedeće indikatore za neovisne varijable:

Sredstva zajednice su mjereni kroz broj službi/prostorâ kojima raspolaže i koji su organizirani na nivou mjesne zajednice. Kompozitna varijabla je konstruirana putem pet varijabli (prostor za bavljenje sportom, ambulanta, itd.), kodiranih sa 0=mjesna zajednica ne raspolaže službom/prostorom/institucijom; 1= raspolaže službom/prostorom/institucijom. Kompozitna varijabla je dobivena sabiranjem modaliteta, tako da veća vrijednost (na skali od 0 do 5) označava bolje resurse zajednice.

Singer, Kovčo Vukadin, Čajner Mraović, 2002).

³ Pri tome se služeći teritorijalnim obuhvatom mjesnih zajednica prema Odluci Općinskog vijeća Centar Sarajevo o osnivanju i organizaciji mjesnih zajednica na području općine Centar Sarajevo (Službene novine Kantona Sarajevo 18/2002).

Lokalitet je operacionaliziran kroz varijablu mjesne zajednice. Modaliteti se kreću od 1 do 15 (koliko ima mjesnih zajednica u sastavu Općine Centar), koji su za potrebe regresijske analize rekodirani u 0 i 1, gdje 1 označava pripadnost respondenta mjesnoj zajednici čiji naziv varijabla nosi;

Vrsta objekta u kojem ispitanik živi je kodirana na način da 1 označava stan, a 0 drugu vrstu objekta u kojem ispitanik živi

Medijatorna varijabla **indikator društvene dezorganizacije** je kompozitna varijabla dobivena iz sljedeće dvije varijable:

- *Broj manjih problema (poput loše ulične rasvjete, buke, itd.) koji su po mišljenju ispitanika prisutni u neposrednoj okolini* (0=nema problema; 1=ima problema).
- *Broj krupnijih problema (kao npr. prisustvo beskućnika, vandalizam, česte tuče) koji su po mišljenju ispitanika prisutni u neposrednoj okolini* (0=nema problema; 1=ima problema).

Novodobivena kompozitna varijabla je rekodirana sljedeće: (1=nema problema, 2=osrednji broj problema [1-3], 3=veći broj problema [4 i više]).

Ovisne varijable su **viktimizacija iz oblasti imovinskog kriminaliteta**, koje imaju modalitete 0= nije bio/la žrtva krivičnog djela ili prekršaja, 1=bio/la žrtva krivičnog djela ili prekršaja, i to zasebno za provalne krađe u objekat stanovanja i krađe vozila ili drugih pokretnih stvari.⁴

Rezultati

U ovom dijelu bit će prezentiran predikcijski utjecaj pojedinih strukturalnih karakteristika i indikatora društvene dezorganizacije na viktimizaciju. Najprije je ispitivana asocijacija lokaliteta i indikatora društvene dezorganizacije, a zatim i utjecaj svih prediktora na dvije ovisne varijable- viktimizacijsko iskustvo ispitanika sa provalnim krađama u kuću i viktimizacijsko iskustvo ispitanika sa krađama vozila. Predikcijski utjecaj je provjeravan koristeći tehniku logističke regresijske analize, koja se čini prikladnom u našem slučaju zbog nivoa mjerenja svih varijabli u analizi.⁵ Utjecaj prediktora smo provjeravali koristeći opći model multiple logističke regresije, za kojeg literatura sugerira da je adekvatniji kad se radi o testiranju teorija (Studenmund, Cassidy, 1987, prema Field, 2005).

⁴ Nije nebitno napomenuti kako su operacionalizirane. Iako se prigovara single-item mjerama viktimizacije, ipak je europska praksa viktimizacijskih studija ukazala da je to moguće i ne uzrokuje probleme sa stanovišta valjanosti (usp. Van Dijk, 2006). Pitanja kojima se mjeri viktimizacija su bila: 1) Je li Vam neko u zadnjih godinu dana provalio/pokušao provaliti u kuću i pokušao ukrasti nešto? 2) Je li Vam neko u zadnjih godinu dana ukrao/pokušao ukrasti vozilo ili drugu pokretnu stvar?

⁵ Logistička regresija je pandan multiploj linearnoj regresiji, kada je ovisna varijabla dihotomna dummy varijabla (kodirana sa 0 i 1), što je slučaj sa viktimizacijom u našem istraživanju, te kada su prediktori trajne i odijeljene varijable.

Uvodni nalazi

Prije samih nalaza o utjecaju egzogenih i intervenirajućih varijabli na viktimizaciju, kratko ćemo se osvrnuti na formiranje složenih varijabli- sredstva zajednice i indikatora društvene dezorganizacije. U izlaganju o metodologiji je navedeno da je varijabla koja mjeri sredstva mjesne zajednice dobivena sabiranjem modaliteta pet varijabli. Distribucija frekvencija novodobivene varijable izgleda sljedeće:

Grafikon nam otkriva neravnomjernu distribuciju sredstava po mjesnim zajednicama (imajući pri tome u vidu da se radi o iskazima ispitanika, a ne zvaničnim podacima). Najveći broj mjesnih zajednica očito raspolaže solidnim ekonomskim resursima i može osigurati osnovne službe za normalno odvijanje života i ispunjeno vrijeme mladima. No, vrlo ih je malo koje raspolažu svim ili gotovo svim prostorima.

Možda najveći nedostatak istraživanja u oblasti društvene dezorganizacije jest nedostatak valjanih indikatora same dezorganizacije, i to je momenat koji se uvijek iznova spočitava u testiranju teorije. U našem smo istraživanju pokušali prevladati ove poteškoće, te je društvena dezorganizacija mjerena sa dvije skale i čak trinaest itema. Ukoliko se ovi itemi sabere, dobije se kompozitna varijabla, čije se vrijednosti teoretski kreću od 0 do 13, čijim se kolapsiranjem dobiju tri kategorije. Njihova distribucija izgleda sljedeće:

Inspekcijom grafikona razvidno je da najveći broj građana cijeni da su njihove mjesne zajednice bez problema, a da tek jedna petina drži da problemi postoje.

Kako u našem modelu hipotetiziramo da indikatori društvene dezorganizacije medijaliziraju utjecaj lokaliteta na viktimizaciju, nužno je i da kratko oslovimo povezanost ovih pojava. Povezanost je ispitivana koristeći chi-kvadrat, čiji su nalazi pokazali statistički značajnu asocijaciju lokaliteta i indikatora društvene dezorganizacije, i to $\chi^2(28)=405.13$, $p<0.001$. (Korigirani kontigencijski) Koeficijent asocijacije je poprilično visok i iznosio je 0.78. Statistički značajna povezanost ($p<0.001$) je pronađena i između varijable koja mjeri sredstva mjesne zajednice i lokaliteta, dok sredstva i indikatori nisu pokazali statistički značajnu asocijaciju.

Logistička regresija

Kako je ranije naznačeno, pravi fokus našeg rada je utjecaj lokalne zajednice na viktimizaciju. Niže su prikazani rezultati logističke regresije, koristeći kao ovisnu varijablu viktimizacijsko iskustvo ispitanika sa provalnim krađama u kuću ili stan.

Varijabla	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95,0% I.P. za Exp (B)	
							Donja granica	Gornja granica
Indikator_kompozitna	1,048	,403	6,773	1	,009	2,852	1,295	6,280
Sredstva_zajednice	,074	,109	,460	1	,498	1,077	,870	1,333
Vrsta objekta	,208	,324	,411	1	,521	1,231	,652	2,323
MZ Bardakčije	-,541	,756	,512	1	,474	,582	,132	2,563
MZ Betanija_Šip	-,436	,719	,368	1	,544	,646	,158	2,648
MZ Breka_Koševo_II	-1,467	,798	3,375	1	,066	,231	,048	1,103
MZ Ciglane_Gorica	-,170	,606	,079	1	,779	,843	,257	2,768
MZ Donji_Velešići	-,722	,733	,970	1	,325	,486	,115	2,044

MZ Džidžikovac_Koševo_I	,161	,564	,082	1	,775	,851	,282	2,571
MZ Hrastovi_Mrkovići	-2,171	936	5,377	1	020	,114	,018	715
MZ Koševsko_Brdo	1,383	776	3,175	1	,075	,251	,055	1,148
MZ Marijin_Dvor_Crni_Vrh	,344	542	,402	1	,526	1,410	,487	4,080
MZ Mejtaš_Bjelave	-,015	592	,001	1	,979	,985	,309	3,140
MZ Park_Višnjik	,491	539	,832	1	,362	1,634	,569	4,698
MZ Pionirska_Dolina_Nahorevo	-,999	806	1,535	1	,215	,368	,076	1,789
MZ Skenderija_Podtekija	-,470	604	,604	1	,437	,625	,191	2,044
MZ Soukbunar	-,044	672	,004	1	,948	,957	,257	3,571

R^2 je skroman i iznosio je prema Cox & Snellu 0.06 i Nagelkerku 0.09, što je mala količina varijance koja je objašnjena modelom. Model ukupno je pokazao statistički značajnu predikcijsku vrijednost, sa $\chi^2(17)=28.295$, te $p<0.05$. Kao što se vidi iz tabele, malo je varijabli ostvarilo statistički značajan predikcijski utjecaj na viktimizaciju sa provalnim krađama. To su ponajprije indikatori društvene dezorganizacije, sa $\exp(B)=2.852$, $p<0.05$. Interval pouzdanosti (IP) je svojom donjom i gornjom granicom iznad 1, što ukazuje na pozitivan smjer povezanosti indikatora i viktimizacije. Ovakav se nalaz može interpretirati da postoji dva i pol puta veća vjerojatnoća da će oni koji žive u području za koje je karakteristično prisustvo neregularnosti i nereda, poput grafita, smeća, loše ulične rasvjete, izjaviti da su bili žrtvom provalnih krađa. Interesantno je, pak, da suprotno očekivanjima, sredstva zajednice, vrsta objekta ili lokalitet nemaju značajnijeg utjecaja na viktimizaciju. Jedino je mjesna zajednica Hrastovi-Mrkovići pokazala statistički značajnu predikcijsku vrijednost, sa $\exp(B)=0.114$, $p<0.05$, sugerirajući da je manja vjerojatnoća da se iskusi i „izjavi“ viktimizacijsko iskustvo ako se živi na području ove mjesne zajednice negoli neke druge u sastavu Općine Centar.

Slijede rezultati logističke regresije koristeći kao ovisnu varijablu viktimizacijsko iskustvo sa krađama automobila ili druge pokretne imovine.

Varijabla	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95,0% I.P. za Exp (B)	
							Donja granica	Gornja granica
Indikator_kompozitna	1,225	,448	7,486	1	,006	3,405	1,416	8,191
Sredstva_zajednice	,009	,125	,006	1	,940	1,009	,790	1,290
Vrsta objekta	,473	,374	1,600	1	,206	1,605	,771	3,340
MZ Bardakčije	,163	,898	,033	1	,856	1,177	,203	6,840
MZ Betanija_Šip	-,999	1,219	,672	1	,412	,368	,034	4,017
MZ Breka_Koševo_II	-1,491	1,013	2,167	1	,141	,225	,031	1,639

MZ Ciglane_Gorica	904	711	1,613	1	204	2,469	612	9,955
MZ Donji_Velešići	344	971	125	1	724	709	106	4,758
MZ Džidžikovac_Koševo_I	669	683	959	1	327	1,951	512	7,435
MZ Hrastovi_Mrkovići	874	999	767	1	381	417	059	2,953
MZ Koševo_Brdo	1,045	949	1,214	1	271	352	055	2,258
MZ Marijin_Dvor_Crni_Vrh	336	725	215	1	643	1,399	338	5,790
MZ Mejtaš_Bjelave	915	710	1,663	1	197	2,497	622	10,031
MZ Park_Višnjik	911	676	1,815	1	178	2,486	661	9,349
MZ Pionirska_Dolina_Nahorevo	18,767	6989,197	000	1	998	000	000	000
MZ Skenderija_Podtekija	605	705	735	1	391	1,831	459	7,296
MZ Soukbunar	467	850	302	1	583	1,595	302	8,437

R^2 je nešto viši nego kod viktimizacije sa provalnim krađama i iznosi je prema Cox & Snellu 0.07, a Nagelkerku 0.13. Ovo, i činjenica da je modelom na temelju prediktorskih varijabli uspješno klasificirano 85.5 % viktimiziranih, ukazuje da je model ukupno nije loš. Osobito je bitno da je pronađeni utjecaj statistički značajan, sa $\chi^2(17)=37.480$, te $p<0.005$. Ovi su početni ohrabrujući rezultati, međutim, „kratkoga daha“, jer je samo jedna varijabla (od osamnaest) pokazala statistički značajan predikcijski utjecaj na viktimizaciju sa krađama automobila. To su ponovno indikatori društvene dezorganizacije. Ovaj put je vrijednost $\exp(B)=3.41$, na $p<0.05$, ukazujući da postoji tri puta veća vjerojatnoća da se prijavi viktimizacija krađom automobila ili neke druge pokretne stvari ako se živi na području mjesne zajednice koja ima prijavljene neregularnosti i nered u većem obimu.

Diskusija i zaključak

Utjecaj lokalne zajednice na viktimizaciju odavno je istraživana pojava. No, uopće je u Bosni i Hercegovini malo kriminoloških i kriminalističkih istraživanja, a interesantnoj se tematici utjecaja strukturalnih, egzogenih i medijatornih faktora lokalne zajednice na viktimizaciju gotovo nikako posvećivala pažnja. Ovaj je rad usmjeren upravo razmatranju pomenute influencije na empirijskoj razini, koristeći kao teoretsku podlogu društvenu dezorganizaciju, prema kojoj su određena područja podložnija kriminalitetu nego druga. Upravo je specifičan bosanskohercegovački kontekst, koji se umnogome razlikuje od tranzitnih zona Čikaga s početka dvadesetog stoljeća (koji je izvorno služio za uobličavanje teorije društvene dezorganizacije), razlogom zbog kojeg je ovaj rad značajan: da li se, naime, tumačenje kriminaliteta kao funkcije određenih ekoloških karakteristika, može primijeniti i u našem ambijentu?

Sredstva zajednice nisu se pokazali kao značajni prediktori viktimizacije. Postavka prema kojoj provalnici odlaze u područja u kojima živi imućniji dio stanovništva kako bi ostvarili

što veći plijen, u našem istraživanju nije našla potvrdu. Ovo se može objasniti time da u specifičnom bosanskohercegovačkom, odnosno kontekstu grada Sarajeva ne možemo u potpunosti aplicirati model koji postoji u inozemstvu, a to je da su pojedini dijelovi grada „rezervirani“ samo za bogate. Kod nas još uvijek nema situacije u kojoj u određenom području rezidiraju isključivo ili pretežito bogati. Doda li se ovome činjenica da su imućniji građani u boljoj situaciji da poduzmu veće mjere zaštite i osiguranja vlasništva (protuprovalni sistemi i sl.), nalaz da sredstva zajednice nisu pokazali značajniju povezanost sa viktimizacijom barem je djelomice suvislo interpretirana. Moguće je dakako i da varijabla koja mjeri resurse zajednice nije najprikladnije operacionalizirana, što je produciralo pomenutu odsutnost efekta resursa na ovisnu varijablu.

Zdravorazumske, ali i znanstveno utemeljene pretpostavke⁶ da su stanovi više ugroženi provalnim krađama nego kuće, nisu potvrđene. Mada ima istraživanja koja sugeriraju da nema bitnije razlike između stana i kuće kao predmeta provalne, ⁷ literatura uglavnom ukazuje da su stanovi, zbog anonimnosti sredine i manje rizika, posebno atraktivni za provalne krađe. Iako to može biti iz mnogo razloga, čini se da provalnicima ne znači mnogo da je manje rizika vezano za stanove: mikro-kontekst sredine (klima dezorganizirane zajednice) čini se da igra ulogu u opredjeljenju mete. Možda se dio objašnjenja nalazi i u tome da je posljednjih godina širom naše države došlo do instaliranja sistema za automatsko zaključavanje ulaznih vrata u zgrade, pa je mogućim provalnicima „otežan posao“ prilikom neopreznog ulaska i izlaska u objekte u kojima bi vršili provalne.

Lokalitet također nije odigrao značajniju ulogu u predikciji viktimizacije. Tako nalazi nekih istraživanja provedenih u inozemstvu (npr. Slawik, Bożyczk, prema Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002) prema kojima je smještaj zgrade i stana, odnosno objekta stanovanja, bitan faktor u izboru predmeta provalne krađe, našim radom nisu potvrđeni. Čini se da sama činjenica da se živi u nekom dijelu grada (za koji se realno ili prema mišljenju javnosti vežu veće stope kriminaliteta) ne djeluje dispozicijski na viktimizaciju. No, bitno je napomenuti da lokalitet ostvaruje svoj efekat na viktimizaciju preko indikatora društvene dezorganizacije, sa kojim je pokazano da snažno asocira. Ovo je kongruentno sa nalazima nekih drugih istraživača, pa i samoga Sampsona i Grovesa koji su izradili model (v. Lowenkamp, *et al.* 2003).

Logistička regresija pokazala je da su fizički indikatori društvene dezorganizacije najznačajniji prediktori utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju. Povezanost je pronađena i u nekim drugim istraživanjima (usp. Taylor, 2001, prema McCord *et al.*, 2007). Iako je naše istraživanje imalo drugačije ciljeve i metodologiju, značajan je i interesantan nalaz da ovakav „pull“ efekat neuređenosti sredine vrijedi i kod nas, odnosno na području koje je predmetom istraživanja (Općina Centar). Osim naučne vrijednosti ovakvog nalaza, kojim se dijelom potvrđuju postavke teorije društvene dezorganizacije, treba pomenuti i društvenu, jer se nadležnima ukazuje da je veći angažman na uređenju sredine u kojoj živimo nužan i bitan, ne samo iz estetskih, nego očito i iz sigurnosnih razloga.

⁶ Usp. Stepniak, K., Ziembinski, S., Fabianski, Z. F., Wojcik, J. W. (1984). Uloga oštećenika u genezi krivičnog djela provalne krađe u stanove, *Izbor*, 2-3.

⁷ Tako Savezni kriminalistički ured SR Njemačke iznosi podatke da se razmjerno malo prijava provalnih krađa odnosi na stanove (prema Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002: 590).

Istraživanje utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju zahtjevan je i složen zadatak. Iako je model koji je izložen daleko od savršenog i zasigurno da je moguća drugačija konceptualizacija, ukupno se može zaključiti da lokalna zajednica igra izvjesnu ulogu u viktimizaciji, ali da početne postavke nisu u potpunosti potvrđene. Osobito je značajan i vrijedan nalaz o utjecaju indikatora društvene dezorganizacije na viktimizaciju. Društvena je dezorganizacija ključni pojam ovog rada, i pokazalo se da zaista ima najveću ulogu u objašnjavanju viktimizacije. Iako se nekome može činiti da su buka, prisustvo grafita ili loša ulična rasvjeta loši indikatori dezorganizirane zajednice i da je čitav koncept teško primjenjiv na Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu, nije tako.

Prvo, šta se može smatrati problemom u kontekstu poboljšanja odnosa lokalne zajednice i policije, kao i problemom koji može biti vezan za kriminalitet i viktimizaciju, nije i niti može jednoznačno određeno. Jedan od otaca strategije rada policije fokusiranog na probleme, Herman Goldstein, drži da to može biti bilo koja pojava koja se tiče kvalitetnijeg života u lokalnoj zajednici, a koju sama zajednica može identificirati i kandidirati kao problem (1990). Tako i neke pojave koje se ne smatraju nužno protupravnim (npr. prisustvo pijanaca u okolini), mogu se, ako o tome postoji suglasnost većine, smatrati problemom. Ono što je mnogo važnije jest da je empirijski dokazano da upravo navedeni simptomi fizičke deterioracije visoko koreliraju sa viktimizacijskim stopama (Xu, Fiedler, Flaming, 2005), odnosno da je viktimizacija uzrokovana društvenom, odnosno fizičkom dezorganizacijom (Skogan, 1990, prema Worrall, 2002).

Drugo, da ovakve manifestacije dezorganizirane zajednice igraju bitnu ulogu u prevenciji kriminaliteta, i u Europskoj Uniji davno je spoznato i implementirano. Prilikom osnivanja Europske mreže za prevenciju kriminaliteta, naime, kao dijela aktivnosti EU u preventivnom djelovanju protiv kriminaliteta, jasno je naznačeno da se prevencija ne odnosi „samo na kriminalitet u doslovnom smislu, nego bi također trebale obuhvaćati `antisocijalno ponašanje` koje predstavlja neku vrstu `pretfaze` kaznenog djela, te za kriminal pogodan prostor: bučna susjedstva, susjedstva gdje se dokoni tinejdžeri ili pijane osobe izgređničkog ponašanja motaju uokolo, gdje se smeće razbacuje uokolo, devastirana okolina i stambeni objekti. Antisocijalno ponašanje potkopava osjećaj sigurnosti i odgovornosti koja je potrebna kako bi ljudi sudjelovali u životu svoje zajednice. Prema tome, iz perspektive prevencije to je također važno područje na koje se treba koncentrirati“.⁸

Dakle, problemi koji su u našem radu služili za operacionalizaciju pojma društvene dezorganizacije smisljeno su koncipirani i pokazalo se da oni i drugdje imaju ulogu uvertire u kriminalno ponašanje. Uostalom, kako je strateški cilj Bosne i Hercegovine postati dijelom Europske Unije, i sa ove strane je bavljenje pomenutim pojavama dobra praksa i preporuka koja se očekuje od naše zemlje da ju usvoji.

Najzad, neki autori drže da dezorganizacija ima malo zajedničkog sa radom policije, pogotovo u kontekstu Bosne i Hercegovine. No, to nije tako. Jedan od ciljeva rada policije u zajednici i rada policije fokusiranog na probleme upravo je eliminiranje ili reduciranje fizič-

⁸ 1.3. Odluke Vijeća od 28. svibnja 2001. kojom se osniva Europska mreža za prevenciju kriminaliteta. SL L 153., od 8. lipnja 2001., 1. (prema MUP RH, 2005).

kih znakova deterioracije (Goldstein, 1990). Pokazalo se da bavljenje njima od strane policije utječe na stope viktimizacije (Worrall, 2002). Na sreću, ovo je u našoj zemlji prepoznato, pa se upravo fizički znaci dezorganizacije oslovljavaju i u Strategiji rada policije u zajednici za Bosnu i Hercegovinu (2007). Jedan od preventivnih ciljeva naznačenih u Strategiji jest veći angažman policijskih službenika na planu prevencije antisocijalnog ponašanja i uklanjanju „problema koji mogu dovesti do nesigurnosti među građanima i zajednicom“. Takvi su projekti već implementirani u nekim dijelovima Bosne i Hercegovine i pokazali su se uspješnim (CPU, 2007). I na području Općine Centar su poduzimane aktivnosti na ovom planu, ali projekat nije do kraja implementiran. Rezultati ovog rada daju potporu takvim naporima i ukazuju na značaj takvih aktivnosti.

Treba napomenuti da je naše istraživanje eksploratorno u svojoj koncepciji, te njegovi nalazi služe samo kao uvertira za ozbiljniji rad na proučavanju utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju i kriminalitet. Važno je istaći i da je količina varijabiliteta koja je objašnjena modelom relativno mala, ukazujući da se mnoštvo drugih faktora krije iza viktimizacije. Estrada i Nilsson (2008), primjerice, sugeriraju drugačiji model ispitivanja utjecaja lokalne zajednice na viktimizaciju, uključujući tri nivoa utjecaja (karakteristike okoline, domaćinstva i individualne). Vrlo je moguće da ipak viktimizaciju u najvećoj mjeri determiniraju individualne karakteristike žrtve (poput spola, dobi, broja osoba sa kojima živi u domaćinstvu, socioekonomskog statusa, itd.), te da evropski (kontinentalni) modeli budu prikladniji u objašnjavanju viktimizacije, dakle, drugačiji od onih kojim se bave engleski i američki znanstvenici. Svakako da istraživanje ovih pojava u kontekstu viktimizacije ostaje zadaća za budući rad.

Ništa ne sprječava nadležne organe, pak, da razmotre nalaze i već sada pokušaju učiniti više na unaprjeđenju ambijenta u kojem živimo - zbog kvalitete života svih nas.

Literatura

- CPU (2007). *Strategy for Community- Based Policing in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Autor.
- Estrada, F., Nilsson, A. (2008). Segregation and Victimization: Neighbourhood Resources, Individual Risk Factors and Exposure to Property Crime. *European Journal of Criminology*, 5 (2), 193-216.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS*. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications.
- Goldstein, H. (1990.) *Problem-oriented policing*. New York: McGraw-Hill Publishing.
- Lowenkamp, C.T., Cullen, F. T., Pratt, T. C. (2003). Replicating Sampson and Groves's Test of Social Disorganization Theory: Revisiting a Criminological Classic. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40 (4), 351-373.
- Masters, R., Roberson, C. (1990.). *Inside Criminology*. New Jersey: Prentice Hall.
- McCord, E. S., Ratcliffe, J. H., Garcia, R. M., Taylor, R. B.(2007). Nonresidential Crime Attractors and Generators Elevate Perceived Neighborhood Crime and Incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 44 (3), 295-320.
- Moyer, I. L. (2001). *Criminological Theories*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc.

- MUP RH (ur. Gorše, G.) (2005). *Prevenција kriminaliteta u Europskoj Uniji*. Zagreb: Autor.
- Rice, K. J., Smith, W. R. (2002). Socioecological Models of Automotive Theft: Integrating Routine Activity and Social Disorganization Approaches. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 39 (3), 304-336.
- Siegel, L. J. (2006.). *Criminology*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus; Rehabilitacijsko-edukacijski fakultet.
- Van Dijk, J. (2006). The ICVS and Beyond: Developing a Comprehensive Set of Crime Indicators. U Aroma, K., Viljanen, T. (eds.). *International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice*. Helsinki: HEUNI, str. 120-144.
- Veysey, B. M., Messner, S. F. (1999). Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36 (2), 156-174.
- Worrall, J. L. (2002). Does Broken Windows Law Enforcement Reduce Serious Crime? *CICG Research Brief, august 2002*.
- Xu, Y., Fiedler, M., L., Flaming, K. H. (2005). Discovering the Impact of Community Policing: The Broken Windows Thesis, Collective Efficacy, and Citizens' Judgment. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42 (2), 147-186.